

LÄNSSTYRELSEN
VÄSTRA GÖTALANDS LÄN

Rapport 2006:56

Barn som bevittnat våld

Vad gör socialtjänsten?

Barn som bevittnat våld

Vad gör socialtjänsten?

Rapport 2006:56
ISSN 1403-168X
Rapportansvarig: Socialkonsulenterna Karin Gunnervik och Birgitta Hettne

Utgivare: Länsstyrelsen i Västra Götalands län
Enhet: Socialenheten
Adress: 462 82 Vänersborg
Telefon: 0521-60 50 00
Fax: 0521-60 55 25
Beställ från www.o.lst.se under rubriken Rapporter

BAKGRUND

Regeringen har gett Länsstyrelsen i uppdrag att i sin tillsynsroll ta reda på hur kommunerna uppfyller socialtjänstlagens bestämmelse om att ge barn som bevittnat våld adekvat stöd och hjälp.

Den centrala målsättningen för barn- och ungdomspolitiken i Sverige är att ett barnperspektiv skall genomsyra alla de åtgärder som rör barn. Utgångspunkten är intentionerna i FN:s barnkonvention.

Under de senaste decennierna har situationen för de barn som lever i en familj där mamma blir slagen alltmer börjat uppmärksammas. Tidigare har samhället i första hand sett till den våldsutsatta kvinnans skydd och behov av stöd och inte sett eller förstått att även barnen drabbats och varit i behov av stöd för att kunna hantera sina upplevelser.

Det finns inte några exakta siffror på hur många barn som växer upp i våldets närhet. Kommittén mot barnmisshandel uppskattade i sin rapport år 2001 att det kan röra sig om mellan 100 000 och 200 000 barn. Rädda Barnen har i en annan undersökning uppskattat att vart tionde barn någon gång upplever våld i hemmet.

Att bevittna våld behöver inte innebära att barnet är med vid själva våldstillfället utan kan ha en vidare innebörd. Det kan till exempel innebära att barnet kan höra och förstå att våld pågår och att efteråt se tecken på de skador som mamman har fått och avläsa hennes sinnesstämning.

Upplevelsen av att mamma blir slagen kan drabba barn på olika sätt. De reagerar ofta på samma sätt som barn som själva blivit utsatta för våld. Barn som har bevittnat våld uppvisar dock inte någon gemensam symtombild utan en rad olika symtom. Vanligt är akuta kroppsliga stressreaktioner som magont, sömnsvårigheter, huvudvärk och ätstörningar. De kan få koncentrations- och sömnsvårigheter men också mer långvariga psykiska problem som depression, ångest, självdestruktivitet och aggressivitet. Symtomen är en signal på att barnet reagerar på sin tillvaro men ger inte information om vilka levnadsomständigheter barnet reagerar på.

Riksdagen beslutade i mars 2006 att anta regeringens proposition om barn som bevittnat våld. I denna konstateras att det finns ett behov av att förstärka stödet och rättigheterna för barn som bevittnar våld av och mot närstående personer. Barn som på detta sätt drabbas kan ha samma behov av stöd som barn som själva utsätts för våld, det vill säga de skall också betraktas som brottsoffer.

För att förtydliga socialtjänstens ansvar att tillgodose att dessa barn får adekvat stöd och hjälp görs ett tillägg i 5 kap. 11 § SoL, den så kallade brottsofferparagrafen:

”Nämnden bör också beakta att barn som bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående vuxna är offer för brott och kan vara i behov av stöd och hjälp.”

Lagändringen träder i kraft den 15 november 2006. Riksdagen har även beslutat att barn som bevittnat våld som är ägnat att skada barnets trygghet och tillit i förhållande till en närstående person ska ha rätt till brottsskadeersättning från staten.

KARTLÄGGNING AV INSATSER FÖR BARN SOM HAR BEVITTNAT VÅLD

Metod

För att få en uppfattning om vilka insatser som barn som har bevittnat våld får i Västra Götalands län, har Länsstyrelsen frågat samtliga 48 kommuner i länet och de 21 stadsdelsnämnderna i Göteborg, samt verksamheterna Kriscentrum för kvinnor i Göteborg, Kriscentrum för kvinnor i Trollhättan, ”paraplyorganisationen” Kvinnojourer i Väst, Utväg Västra Götaland och Bojen, Göteborg.

Enkät och svarsfrekvens

Länsstyrelsen ställde skriftliga frågor till ansvariga chefer vid Individ- och familjeomsorgen i länets kommuner och Göteborgs stadsdelsnämnder. Dessutom ställdes frågor till de fem nämnda verksamheterna.

Frågor till kommuner och stadsdelsnämnder:

1. Vilka individuellt riktade stödformer till barn som bevittnat våld finns för barn som bor i er kommun/stadsdelsnämnd?
2. Finns gruppverksamheter som kan utgöra stöd för barn som har bevittnat våld?
3. Känner du/ni till om det finns planer på att utöka stödinsatser för barn med sådana våldsupplevelser?

Frågor till Utväg och Bojen:

1. Vilka stödinsatser riktade till barn finns vid Utväg Västra Götaland respektive Bojen Göteborg?
2. Hur många barn och ungdomar har, genom Utväg respektive Bojen, fått någon form av stödinsats under 2005?
3. Hur många av dessa barn och ungdomar har deltagit i gruppverksamhet?
4. Pågår gruppverksamhet nu, för barn som har bevittnat våld?

Frågor till Kriscentrum för kvinnor i Göteborg, Kriscentrum för kvinnor i Trollhättan samt ”paraplyorganisationen” Kvinnojourer i Väst:

1. Finns stödinsatser riktade till barn?
2. Hur många barn och ungdomar har fått någon form av stödinsats under 2005?

Svar kom från 47 av de 48 kommunerna. Av de 21 stadsdelsnämnderna i Göteborg svarade 20. Samtliga fem tillfrågade verksamheter har svarat.

Urval

Eftersom kartläggningen avser insatser till barn som bor i Västra Götalands län var det naturligt att fråga samtliga kommuner och stadsdelsnämnder inom länets gränser. Urvalet av vilka andra verksamheter som skulle tillfrågas, skedde utifrån att Länsstyrelsen behövde svar från några få, men till omfattningen relativt stora, verksamheter för att komplettera kommunernas och stadsdelsnämndernas svar. Länsstyrelsen är medveten om att det finns andra verksamheter i länet som ger stöd till barn som bevittnat våld, men har valt att göra denna avgränsning.

Andra källor

Länsstyrelsens tidigare kännedom genom ansökningar om statliga utvecklingsmedel samt kommunernas handlingsplaner för kvinnofrid, har också använts. I handlingsplanerna finns ofta avsnitt som behandlar stödet till barn.

Vad är Trappan, Utväg, Bojen och Ringen?

Trappan är en metod för individuella samtal med barn som har upplevt våld inom familjen; sett sin mamma bli slagen och förnedrad. Metoden syftar till att ge krisbearbetning till barn. Trappan brukar omfatta cirka sex samtal med barnet och görs i tre steg: kontakt, rekonstruktion och kunskap. Ersta Sköndal Högskola och Rädda Barnen genomför tillsammans uppdragsutbildning i krisintervention enligt Trappan-modellen.

Utväg är en myndighetssamverkan för kvinnofrid. Utväg arbetar för att stoppa våld i nära relationer och erbjuder stöd till barn, kvinnor och män. Samverkande myndigheter och frivilligorganisationer är kommuners socialtjänst, polis, kriminalvård, åklagarmyndighet, hälso- och sjukvård samt kvinnojourer. I länet finns tre Utväg: Utväg Skaraborg, Utväg Södra Älvsborg och Utväg Göteborg.

När det gäller stödinsatser riktade till barn bedriver Utväg barngruppsverksamhet och individuella samtal. Grundläggande för gruppverksamheten är att förmedla till barn som bevittnat våld att det finns många barn med liknande bakgrundshistoria och att det finns vuxna som vill lyssna. Grupper sätts samman efter barnens/de ungas ålder. Gruppen träffas sammanlagt 16 gånger under en termin. Utväg har också enskilda samtal med barn/unga, som är mellan 4 år – 20 år samt samtal med barn och förälder tillsammans.

Bojen är en barnverksamhet i Göteborg som drivs av föreningen Brottsofferjouren i form av ett tvåårsprojekt. Bojens syfte är att hjälpa och stödja barn och tonåringar, som upplevt våld inom familjen, att hantera sina känslor.

Bojen bedriver pedagogisk barngruppverksamhet och framhåller betydelsen av att barnen kan få arbeta i grupp för att kunna dela sina upplevelser med andra och komma bort från känslor av skuld och skam. Grupperna är uppdelade efter barnens ålder och träffas 15 gånger under en termin. För mammor till barn i gruppverksamhet, erbjuder Bojen ett parallellt föräldraprogram. Bojen erbjuder även enskilda, krisorienterade samtal med barn, ungdomar och deras mammor. Bojen försöker även medverka till att barnen får hjälp och stöd framöver.

Ringen är en barn- och tonårsverksamhet i Biskopsgården i Göteborg som drivs av stadsdelsnämnden i Biskopsgården. Verksamheten vänder sig till barn och ungdomar ”i missbruksmiljö, psykiskt belastad miljö och våldsmiljö” samt till ensamkommande flyktingbarn. Ringen arbetar med barn och ungdomar såväl individuellt som i grupp.

RESULTAT

Sammanfattning

Svaren utvisar att det i länets kommuner finns kunskap om att flickor och pojkar som har bevittnat våld mot en närstående ofta behöver stöd och hjälp. Dessa barns och ungdomars behov av stödinsatser har överlag uppmärksamats. De flesta kommuner i länet erbjuder insatser riktade till barn och ungdomar som har bevittnat våld. Kortfattat kan insatserna sägas vara av två olika slag. Stöd- och skyddsinsatser inom ramen för Individ- och familjeomsorgen ges varje enskilt barn som behöver individuella insatser. Insats kan också ges i form av särskilt utarbetade programverksamheter, som barn kan genomgå för att få stöd och kunna hantera det de har upplevt. I stort sett vilar dessa program på metoder för krisintervention, att lyfta av barnen skuld och skamkänslor och att ge dem möjlighet att berätta om det de har varit med om. Det förekommer att deltagande i någon programverksamhet, till exempel ett antal gruppträffar, utgör en av flera insatser i en individuellt uppgjord genomförande/behandlingsplan för barnet och dess familj.

I många fall genomförs de individuellt ”skräddarsydda” insatserna och programmen av personer med god kompetens och lång erfarenhet. Vidareutbildning i Trappan-metoden har fått ett relativt stort genomslag i länet. Vid en del verksamheter, till exempel skyddat boende vid lokala ideella kvinnojourer, verkar personer med olika bakgrund och varierande kunskap om barn.

Kommunernas och stadsdelsnämndernas var

1. Individuellt stöd

Totalt svarade **61** kommuner och stadsdelsnämnder att det finns individuella stödinsatser för barn som har bevittnat våld. **Fyra** svarade att det inte finns sådana insatser och **två** besvarade inte frågan.

1.1 Individuella insatser i socialtjänstens egen regi

Av de 61 kommuner och stadsdelsnämnder som har uppgett att det finns individuella stödinsatser för barn som har bevittnat våld svarade **52** att det finns sådana insatser i socialtjänstens egen regi. Några exempel:

- samtal med socialsekreterare eller behandlingsassistent som ofta har genomgått utbildning i Trappan-metoden
- öppenvårdsinsatser, i form av hemma-hos-stöd eller via familjebehandlingsenheter: stöd av hemterapeuter, familjeteam, familjeförskola, familjehus; för barnets del ofta samtal och lek
- psykologsamtal efter biståndsbeslut
- tryggt boende och krisstöd vid kvinnojourer/krisjoursplatser
- vistelse i kontaktfamilj
- stöd i rättsprocess
- hjälp till barn att träffa sin pappa – förövaren – på ett så bra sätt som möjligt
- remiss, eller annan kanal, till Barn- och ungdomspsykiatrisk mottagning
- förmedling av kontakt till Utväg, Bojen, Ringen.

Några svar har kommentarer, som betonar vikten av individuella stödformer eftersom dessa bygger på att de utformas efter det enskilda barnets behov och situation. Två kommentarer:

”Jag gör bedömningen att stödformer för barn som bevittnat våld mot sina mödrar eller på annat sätt berörts av att deras mödrar blivit hotade, slagna eller t o m dödade, inte kan fångas upp av socialtjänsten på annat sätt att deras hjälpbehov utreds inom de normala ramarna enligt 11 kap 1 och 2 § § SoL. Drabbade barn har enligt våra erfarenheter behov av sammansatt natur och ofta över lång tid. Det räcker inte att enbart gå in med en viss slags insats inom ramen för social service.”

”Inga specifika stödformer för målgruppen, däremot uppmärksammas problematiken på ett annat sätt än tidigare och utredning gällande dessa barn inleds i större utsträckning än tidigare.”

1.2 Individuella insatser i samverkan med andra aktörer

Av svaren framgår att det i **31** kommuner och stadsdelsnämnder finns individuella stödinsatser för barn som har bevittnat våld, genom samverkan mellan socialtjänst och andra aktörer. Några exempel:

- Utväg
- Bojen
- Gemensamma resurser för stadsdelsnämnderna som Kriscentrum för kvinnor, familjecentrum och psykologienheten (Göteborg)
- utarbetad samverkan socialtjänst – polis; ett samarbete som bland annat kan innebära snabbare handläggning
- stödinsatser av personal från socialtjänst och Barn- och ungdomspsykiatri tillsammans
- stöd av Ungdomsmottagning, som drivs av socialtjänst och primärvård gemensamt.

1.3 Individuella insatser – av annan huvudman

Att det finns tillgång till individuella stödinsatser för barn som har bevittnat våld, men med annan huvudman, uppgav **23** kommuner/stadsdelsnämnder. Några exempel:

- insatser från Barn- och ungdomspsykiatrisk mottagning
- stödsamtal vid vissa kvinnojourer
- stöd av elevvårdspersonal i skola, till exempel kurator
- stöd av Ungdomsmottagningen (med annan huvudman)
- medicinsk hjälp av vårdcentral.

2. Gruppverksamhet som stöd för barn som har bevittnat våld

Att det finns gruppverksamhet som stöd till barn som bevittnat våld, svarade **44** kommuner och stadsdelsnämnder, medan **23** svarade att det inte finns sådan gruppverksamhet.

2.1 Gruppverksamhet i socialtjänstens egen regi

Av de 44 kommuner/stadsdelsnämnder som uppgav att det finns gruppverksamhet som stödinsats för barn som har bevittnat våld svarade **fyra** att sådan gruppverksamhet bedrivs i socialtjänstens egen regi. Exempel:

- Gruppverksamhet vid familjeförskola/familjebehandlingsenhet med socialtjänsten som huvudman
- En nystartad grupp för barn som har bevittnat våld i åldrarna 6 – 12 år och som kommer att fortsätta under våren 2006.

2.2 Gruppverksamhet i samverkan med andra aktörer

Att gruppverksamhet finns och att den genomförs i samverkan mellan den egna socialtjänsten och andra aktörer, svarade **38** kommuner/stadsdelsnämnder:

- Utvägs grupper (32 svar redovisar Utvägs grupper)
- Bojen (7 svar)
- Ringen.

2.3 Gruppverksamhet – med annan huvudman

Två kommuner/stadsdelsnämnder svarade att det finns gruppverksamhet, men med annan huvudman:

- BUP bedriver gruppverksamhet
- Gruppverksamhet genom skolans resursverksamhet och ungdomsvägledarnas verksamhet för socialt utsatta barn/ungdomar.

3. Finns planer på att utöka stödinsatser för barn som upplevt att deras mamma har blivit slagen?

3.1 Planer finns

Som svar på frågan beskriver **13** kommuner/stadsdelsnämnder att det finns långt framskridna planer på utökade stödinsatser. I flera kommuner/stadsdelsnämnder förbereds utökning eller nystartande av gruppverksamhet för barn och ungdomar. Likaså förekommer planer på att utbilda fler handläggare och behandlare i Trappanmetoden för att kunna erbjuda Trappansamtal i större omfattning. Två svar innehåller planer på att starta verksamheter i samverkan med andra kommuner eller andra huvudmän.

Utöver dessa 13 svar, har ytterligare **fyra** kommuner/ stadsdelsnämnder planer på att utöka stödinsatser till barn som har bevittnat våld, men i kombination med insatser till barn som har andra svårigheter:

- *”Kommer att kunna erbjuda barn som bevittnat våld att delta i redan befintlig gruppverksamhet som bedrivs för barn som har en förälder/nära anhörig som missbrukar alkohol eller droger”*
- *”Kommer att starta barngrupper för barn i missbruksmiljöer. Dessa barn kan många gånger också ha upplevt/bevittnat våld”*
- *”Kommer att starta grupper för barn som finns i missbruk och/eller i psykisk sjukdom. Vi vet av erfarenhet att det i många fall är samma barn som finns i missbruk och där det också förekommer våld”.*

3.2 Har inga planer nu

I **50** svar lämnar kommuner/stadsdelsnämnder besked om att det för närvarande inte finns några konkreta planer på att utöka stödinsatser till barn som bevittnat våld.

En kommentar från en av de mindre kommunerna i länet:

”På en liten ort finns det få specialinriktade stödformer, men närifo kommer i kontakt med barn/ungdomar som har drabbats av att bevittna våld är det givetvis ärenden som prioriteras mycket högt. På små orter får oftast stödet skraddarsys individuellt efter vad som passar barnet/den unge och familjen. Det finns kunskap om vilka professionella och privata stödjare som har mest fallenhet för att hantera olika sorters frågor och det utnyttjas förstås i sådana sammanhang”.

4. Utvägs och Bojens svar

4.1 Utväg

Totalt 124 barn och tonåringar har varit på samtal enskilt och/eller i grupp hos de tre Utvägsverksamheterna under 2005. Av dessa har 25 deltagit i gruppverksamhet. Utväg fortsätter med individuellt stöd och gruppverksamhet under 2006.

4.2 Bojen

Bojen har tagit emot totalt 47 barn/unga för stödinsats under 2005. Av dessa har 36 deltagit i gruppverksamhet. Utöver dessa barn och deras mammor, har Bojen haft samtal med ytterligare barn och mammor under 2005 inför start av gruppverksamhet som genomförs under våren 2006.

5. Svaren från Kriscentrum för kvinnor i Göteborg, Kriscentrum i Trollhättan samt från Kvinnojourer i Väst

5.1 Kriscentrum för kvinnor i Göteborg

Kriscentrum för kvinnor i Göteborg drivs av Göteborgs Stad, stadsdelsnämnden Linnéstaden. Kvinnor i Göteborg, som är utsatta för relationsbetingat våld eller hot, kan vända sig till Kriscentrum för att få professionell hjälp; krisstöd, juridisk rådgivning, telefonrådgivning dygnet runt, personliga tidsbeställda samtal och skyddat boende.

Det stöd Kriscentrum för kvinnor riktar till barn som bevittnat våld, består av:

- boende i trygghet 1 – 4 månader
- samtal enligt Trappan-modellen med de barn som vistas på Kriscentrum som kan prata
- samarbete med familjerättsenhet och med ”Pappis”
- hänvisning till insatser från andra, exempelvis BUP och Bojen
- anmälan till socialtjänsten att barn har behov av insatser.

Ungefär 100 barn/ungdomar har fått någon form av stödinsats under 2005 genom Kriscentrum för kvinnor i Göteborg – oftast tillsammans med sina mödrar.

Föreståndaren uppger att Kriscentrum gör mycket för de drabbade barnen, men säger att det är otillräckligt. Det är viktigt att ge mycket stöd under den period som barnen vistas på Kriscentrum. Barnen befinner sig då i trygghet efter uppbrott från förövaren och/eller i anslutning till att mamma har blivit misshandlad. Mycket mer kan göras i detta skede.

5.2 Kriscentrum för kvinnor, Trollhättan

Kriscentrum för kvinnor vänder sig till kvinnor som lever eller har levt i en destruktiv relation; blivit fysiskt eller psykiskt misshandlade eller kränkta, och som bor i Trollhättan, Vänersborg eller Lilla Edet.

När det gäller dessa kvinnors barn kan Kriscentrum erbjuda:

- skyddat boende tillsammans med barnens mammor
- krissamtal
- hjälp att hitta rätt resurser/myndigheter/personer för fortsatt stöd.

Kriscentrum är en kommunal verksamhet. Samarbete finns med den ideella kvinnojouren Duvan. En del av Kriscentrum kallas Kriscentrum för barn. Inom ramen för Kriscentrum för barn bedrivs såväl enskilda Trappan-samtal som gruppverksamhet för barn som har bevittnat våld.

5.3 Kvinnojourer i Väst

Kvinnojourer i Väst är en sammanslutning av ideella, självständiga kvinnojourer inom Västra Götalands län. Dess främsta uppgift är att vara en förmedlande länk, ett förbindelseorgan, mellan kvinnojourerna i länet. Kvinnojourer i Väst främjar samarbete i gemensamma frågor för kvinnojourerna, stödjer erfarenhetsutbyte och arrangerar utbildningar.

Kvinnojourer i Väst har inga samlade uppgifter om de enskilda jourernas insatser riktade till barn. Några av de större kvinnojourerna, som är medlemmar i Kvinnojourer i Väst, genomför samtal med barn i enlighet med Trappanmodellen. Kvinnojourer i Väst har arrangerat utbildningsdagar om stöd till barn, för personer som är verksamma vid de lokala kvinnojourerna.

LÄNSSTYRELSENS KOMMENTARER

Syftet med att fråga kommunerna i länet vilka insatser de erbjuder barn som bevittnat våld har varit att få kunskap om i vilken utsträckning detta sker. Syftet har inte varit att dra några slutsatser om de insatser som erbjuds är tillräckliga eller väl anpassade till de barn som behöver hjälp.

Länsstyrelsen anser det positivt

- att de flesta kommuner i länet erbjuder individuella stödinsatser, antingen i egen regi eller i samverkan med andra aktörer,
- att det i två tredjedelar av kommunerna också erbjuds gruppverksamhet för barn som bevittnat våld,
- att några kommuner planerar att utöka sina insatser.

Länsstyrelsens bedömning är att samtliga kommuner skall kunna erbjuda individuella stödinsatser till barn som bevittnat våld. Det är socialnämndens/motsvarande nämnds ansvar att barn som behöver stöd uppmärksammas och att deras behov tillgodoses. För detta krävs att det i kommunerna finns bred och övergripande kompetens inom området mäns våld mot kvinnor samt dessutom särskild kompetens när det gäller att ge hjälp och stöd åt barnen.

Länsstyrelsens bedömning är att det är värdefullt om samtliga kommuner kan erbjuda gruppverksamhet för barn som bevittnat våld, antingen genom egen verksamhet eller i samverkan med andra. Länsstyrelsen framhåller vikten av att barnens upplevelse av våld är i fokus för en sådan gruppverksamhet. Länsstyrelsen anser det inte lämpligt att ta in dessa barn i redan befintliga verksamheter där stöd ges till barn i missbruksfamiljer etc.

LÄNSSTYRELSEN
VÄSTRA GÖTALANDS LÄN

www.o.lst.se

